

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A porosz középfokú női oktatás.

Felolvasás a Magyar Pædagogiai Társaságban 1913. május 17-én.

A porosz középfokú női oktatás jelenlegi állását a berlini leányközépiskolák látogatása, a szakemberekkel való érintkezés, a miniszeri rendeletek és a szakirodalom tanulmányozása alapján ismertetem.

I. A mai helyzet alaposabb megvilágítása végett szükséges a történelmi előzményeket legalább főbb vonásaiban előadnom. A német nőnevelés újkora 1872-vel kezdődik. Addig három hibája volt leánynevelésüknek: a nőnevelés fontosságának lebecsülése, a tanítás felületessége, az iskolák sokfélesége. Addig a leányokat nem igyekeztek többre tanítani, mint amennyit az anyának és egy háziasszonynak tudnia kell. A kormányok nem sokat törődtek ez iskolákkal. A városok szűkkeblősége és a magánemberek kapzsisága sem kedvezett a városi és magániskolák virágzásának. A nőnevelés érdekeltjeinek maguknak kellett kiküzdeniük a fejlődést. Így ült össze 1872-ben Weimarban egy kongresszus, mely a felsőbb leányiskola színvonalát emelni, főbb szükségleteit törvénybe foglaltatni akarta. Kivánta, hogy a felsőbb leányiskola középiskola legyen, egyformásíttassék, tizosztályúvá fejlesztessék és állami felügyelet alá helyeztessék. A nőt a férfival egyenlő műveltségben akarja részesíteni, hogy rövidlátásával és szűkkeblőséggel ne hátráltassa azt, hanem minden küzdelmében megértse és vele érezzen. Vallásos, nemzeti, esztétikai és realiztikus elemekből álló nevelést akar adni, de — egyéniségét nem fejleszti. A kongresszus tanácskozásainak eredménye törvényerőre nem emelkedett, hanem a következő harcok kiindulópontja lett, mert a szociális szükségletekről, a női kérdésekről, jogokról tudomást sem akart venni, a gyakorlati élet körülményeit számításba nem vette, a nőknek kellő befolyást és érvényesülést a felsőbb leányiskolában nem adott, a férfiaknak felsőbbeséges szerepet biztosított. A harcot a «Berliner Verein für höhere Töchterschule» kezdte meg, mely a nők érdekeiért küzdött az iskolai tanításban és kivánta, hogy a nőknek

adjanak alkalmat felsőbb tanulmányokra és képesítésszerzésre. A két ellentétes tábor igazságokat és tévedéseket vegyesen hangoztatott. Eleinte a weimari nézet győzött. Megalakult a «Deutscher Verein für das höhere Mädchenschulwesen». Ez közgyűlésein sok leányiskolai ügyet tisztázott és életbeléptetett. Főkévíségei voltak: egységes tanterv, rendtartás, tízéves kurzus és a női képesítés emelése. Szaklapja, a «Zeitschrift für weibliche Bildung in Schule und Haus» egész Németországban tért hódított. Később a «Frauenbildung» is a társaság közlönye lett. Eleinte úgy látszik, hogy sikeres a küzdelmük, de a nagy német kulturharc nyakát szegte mindennek. Kidolgozott tantervüket nem fogadták el. Az elkeseredett harc pedig folyik tovább a nők és férfiak között a felsőbb leányiskolában való érvényesülésért s gyakran a legnagyobb túlzásokba téved. Lassanként a harc kitombolja magát, sikerült az érdekek összeegyeztetése. A női munka értékét mindjobban elismerik. Befolyásuk nagyobbitásának és kiképzésük mélyítésének szükségét belátják. Egyetértve munkához látnak, egységes tantervet dolgoznak ki és ajánlanak elfogadásra. De ekkor egész váratlanul megjelenik Berlinben 1886. augusztusban a tanterv egy normája, mely azonban csak kilenc iskolai évet vesz fel, a szakemberek meghallgatása nélkül készült, tele felületességgel, túlterheléssel, a tapasztalatok tekintetbe vétele nélkül. Az egység megteremtéséről szó sem volt. A szakemberek csodálatos bátorsággal és erélyel támadták meg e min. rendeleteket. Utána ismét felujultak a tanítónők és tanárok közt a küzdelmek a befolyásért, a jogokért, különösen a közép- és felső osztályokban. Hiába próbálta a kérdéseket az új egyesület a «Preussischer Verein für öffentliche Mädchenschulen» valahogyan megoldani, nem sikerült neki. Sem a szülők, sem a nagyközönség, sem az újságok nem vették komolyan a nők küzdelmét; hibásan általánosítva, a feminista mozgalommal tévesztették össze. Végre nagynehezen elül a harc. A nők érdekeiért az «Allgemeiner deutscher Lehrerinnenverein» Lange Ilonával élén és lapjuk, a «Lehrerin» küzd, fáradhatatlanul dolgozva a nők helyzetének és képzésének javításán. Ekkor jelenik meg ismét egészen váratlanul a porosz felsőbb leányiskolák újjászervezéséről szóló 1894. május 31-iki min. rendelet, mely az ajánlott tervek, a gyakorlati élet, a nőnevelők tekintetbe vétele nélkül lázas gyorsasággal a miniszteriumban a zöld asztalnál készült. Lényeges gondolatai a következők: 1. Meghatározza, milyen legyen a felsőbb leányiskola. (Legalább hét osztályból álljon. Tanerői: képezdői és egyetemi végzettségű tanítók, tanítónők, tanárok. Két idegen nyelvet tanítanak.) 2. Röviden vázolja a tantervet, melyet kilenc év alatt végeznek el. A tízosztályos felsőbb leányiskolák is ezt tanítják tíz év alatt

3. A tanítónőknek nagy befolyást ad a felsőbb osztályokban. 4. A tanárok egyharmadának címe, tekintet nélkül képesítésükre: Oberlehrer. 5. Tanítónői vizsgálatot csak 19 évvel lehet tenni. Támadás támadásra érte e min. rendeletet. Felzúdult ellene az egész ország. Kifogásolták, hogy a kilencéves kurzus lehetetlenné teszi a műveltség kellő mélyítését, az utánavevett szabad kurzus csak foltozás, az igazgató mellé rendelt női segítség bevonása helytelen, a felsőbb leányiskolának középiskolává való elismerése és a tartományi iskolaszékek alá való helyezése hiányzik. De hát hiábavaló volt minden szóbeszéd. Tizennégy évig maradt minden e rendelet értelmében. Küzdelmes tizennégy év volt ez. Azonban 1907-ben, a kasszeli kongresszuson már teljesen kialakult a közvélemény. A nőnevelés minden irányú és helyes kiépítése diadalra jutott. Különösen három szükséglet alakult közköveteléssé: 1. A felsőbb leányiskolák tíz évfolyamuak legyenek és ez kötelező legyen egyenlő neveléssel. 2. A leányok iskolai nevelése ne érjen véget a felsőbb leányiskolák elvégzésével, hanem legyenek oly iskolák, amelyek a leányokat magasabb képzés mellett előkészítsék későbbi élethivatásukra, jó háziasszonyokká és családanővékké. 3. Rendes iskolában készülhessenek a leányok az érettségi vizsgálatra, hogy azután az egyetemek rendes hallgatói lehessenek. Ezek a leszűrődött és tisztázott szükségletek valósultak meg Holle porosz kultuszminiszter 1908. aug. 18-iki rendeletében és az 1908. dec. 12-iki utasításokkal. Ezekkel a porosz középfokú női oktatás ügyét nagyjában rendezték.

II. Az 1908.-i min. rendelet mindenekelőtt a *felsőbb leányiskolát reformálja meg*. Mivel az utolsó évtizedben a tízosztályú felsőbb leányiskola közszükségnek mutatkozott, az lett normává, a szabadon választott kurzusokat pedig, miután azok a gyakorlatban nem váltak be, más leányiskolafajjára fejlesztette. Felsőbb leányiskolának tehát ez idő szerint azokat az iskolákat nevezik, melyekben a tárgyak, azok óraszámja és a tanterv megfelel az előírásnak s ahol az elméleti tárgyak tanítóinak legalább fele egyetemi végzettségű, akik a közép- és felső osztályokban tanítanak. Egyébként csak a Gehobene Mädchenschule, vagy Privatmädchenschule vagy hasonló címet vehetnek fel. A felsőbb leányisk.-nak tíz osztálya van, a X—VIII. az előkészítő osztályok, az alsófok, a VIII—V. a középsőfok, a IV—I. a felsőfok. Az alsófok, mivel az elemi iskolának felel meg, nem mindenhol található meg. Szabad a két felsőfok közül bármelyiket magában is felállítani, tehát vagy csak a közép-, vagy csak a felsőfokot. A X. oszt.-ba csak betöltött 6, a VII. oszt.-ba 9, a IV. oszt.-ba 12 évvel léphetnek a növendékek. Az előkészítőosztályokat kivéve legfeljebb a két legfelsőbb oszt.-ban szabad közös tanításnak folynia. Az alsó- és középső-

fokba, kivételesen, a felettes hatóság engedélyével fölvehető k fűnöven-
dékek. Ezek a fűiskolák tárgyait melléktantárgyakként tanulják. A felsőbb leányiskola tantárgyai és azok óraszámja a következő. Elméleti tárgyak. Vallástan: X—V: 3, IV—I: 2 (X—VIII. félórán-
ként is tanítható). Német: X: 10, IX: 9, VIII: 8 (ez osztályokban
alkalmilag rajzolnak és mintáznak is), VII: 6 (történeti olvasmányok-
kal is foglalkoznak), VI—V: 5, IV—I: 4. Francia: VII: 6, VI—V: 5,
IV—I: 4. Angol: IV—I: 4. Történet, művészettörténet: VI—II: 2,
I: 3. Földrajz: VIII—I: 2. Számтан, matematika: X—I: 3. (X—VIII-ban
félóránként is tanítható.) Természettudomány: VII—V: 2, IV—II: 3,
I: 2. Ügyességi tárgyak. Szépírás: IX: 3, VIII: 2, VII—V: 1. Rajz:
VII—I: 2. Kézimunka: IX—I: 2 (IV—I. fakultatív). Ének:
X—VIII: 1 (félóránként is tanítható), VII—I: 2. Torna: X—VIII: 1
(félóránként is tanítható), VII—V: 2, IV—I: 3. I. Heti órák száma:
X: 18, IX—VIII: 22, VII—V: 31, IV—I: 31 (33); a közép- és
felsőfokon összesen: vallástan: 17, német: 32, francia: 32, angol: 16,
történet, művészettörténet: 13, földrajz: 14, számтан, matematika: 21,
természettudomány: 17, szépírás: 3, rajz: 14, kézimunka: 6 (14),
ének: 14, torna: 18. Az 1908.-i tanterv ólja a felsőbb leányiskolát
attól, hogy az érzelmi és esztétikai nevelés egyeduralkodó legyen,
hogy csak a képzeletet foglalkoztassa és az emlékezetet gyakorolja.
Meggöveteli, hogy a valóság élesebb és önállóbb megítélésére nevelje
a növendéket, szóval mélyebb értelmi nevelést adjon. A matematika
és a természettudományok nagyobb arányával is ezt a célt szolgálja.

III. A tíz évi felsőbb leányiskolai tanítás azonban ma már nem
elegendő. A közép- és felső osztályok leányainak kiművelésére leg-
alább 11—12-osztályú kiképzés kívánatos. Hogy a nemzetet ilyen
hosszabb tanulmányi időhöz hozzászoktassák, megalapították az álta-
lános női művelésre szolgáló *liceumot*. Ez az iskola mélyíti a leányok
nyelvi, irodalmi és esztétikai ismeretköreit, megtanítja házi és tár-
sadalmi kötelességeikre, a gazdaságtanra, a háztartástanra, egészség-
tanra, gyermeknevelésre és gyermekgondozásra, a jóléti intézmények
tanára, az irgalmasság és felebaráti szeretet cselekedeteire. A liceum
a növekvő leányok művelődési vágyát akarja kielégíteni, lelküknek
kellő súlyú tartalmat adni, mely őket a külsőségektől és az ellaposo-
dástól megóvjja és egyúttal utakat, módokat jelöl ki, hogy korunk
követelményeinek meg tudjanak felelni. A *liceum kétféle leányiskola*:
1. két (esetleg egy) évfolyamú *Frauenschule*, háziasszonyi iskola és
2. a három elméleti és egy gyakorlati évből álló felsőbb tanítónő-
képző. A háziasszonyi iskola rendszeren felsőbb leányiskolával kapcsola-
tos (amelynek ez esetben nem is kell külön tanítással bírnia a két
felső osztályban), de fennállhat külön is, tanítónőképzővel kapcsolat-

ban vagy anélkül is. Ahol a háziasszonyi iskola a tanítónőképzővel együtt alkot liceumot, ott a háziasszonyi isk. növendékei, már amennyire a tanulók száma és a tárgyak milyensége megengedi, hospitálhatnak a tanítónőképző elméleti tanításán, maguk választhatják ki a tárgyat. Emellett nincs kizárva, hogy valaki több osztályból tanuljon egyes tárgyakat, már amennyire t. i. ezt az órarend megengedi. Kívánatosnak tartja azonban a min. rendelet a háziasszonyi isk. növendékeinek külön tanítását, mihelyt a résztvevők száma azt lehetővé teszi. Az elméleti tárgyak heti óraszámja a viszonyok alakulása szerint szaporítható vagy leszállítható. A háziasszonyi isk. növendéke köteles neveléstant tanulni és a gyermekkertben foglalkozni. Ezeket beszámítva, összesen legalább heti 12 órán kell, tetszése szerint, tanulnia. De heti óráinak száma a 30-nál több nem lehet. A tárgyak kiválasztásában arra kell törekedni, hogy a rokontárgyak összekerüljenek. Valamely tárgyra való jelentkezés legalább egy félévi részvételre kötelez. A tanítás és tanulás szabadabb formában történik. Van megbeszélés és referálás. Az elméleti tárgyak részére hivatalos tanterv nincs, hogy a szabadabb tanítási és tanulási módot ez meg ne nehezítse, ami ez új, fejlődésre váró iskolának ártalmára válnék. Csak tanácsok és útbaigazítások állanak a tanár rendelkezésére az anyag kiszemelése és feldolgozása tekintetében. A szabadon választható olasz nyelv tantervét kidolgozták, mert azt más középfokú leányiskolában nem tanítják, míg a többit valamelyik leányiskolafaj tantervében és utasításaiiban meg lehet találni. A háziasszonyi isk.-ban olyanok is taníthatnak, akik nem tagjai a tantestületnek és akiknek nincs egyetemi végzettségük. A háztartástant, óvóképzést, egészség-
tant, gyermekápolást, alkotmánytant, nemzetgazdaságtant gyakorlott és tapasztalt nők taníthatják. A hivatalos tanterv ezekből a tárgyakból is csak általános vezérfonalakat, az elmélet és gyakorlat főszempontjait adja, egyébként nagy szabadsága van a tanárnak és tapasztalatait szabadon érvényesítheti. A háziasszonyi isk.-ba való beiratkozáshoz általában teljes felsőbb leányisk.-i végzettséget kívánnak, de az igazgatónak joga van isk. bizonyítvány nélkül, megfelelő módon meggyőződni arról, hogy a belépni kívánónak előképzettsége elegendő-e a kurzusok látogatására. Legalább két évi rendes látogatás után értékelten megállapított és mindenik, hallgatott tanár aláírásával ellátott elbocsátó bizonyítványt kap a növendék. Ha előbb távozik, akkor a tanulás idejét és tartalmát közlő igazolványt állítanak ki számára. Az iskola mellett gyermekkertnek kell lennie, hogy a növendék óvóképzésben részesülhessen. A háziasszonyi iskola tárgyai és azok óraszámja a következő. Az évfolyamok száma kettő. Neveléstán: II—I: 2. Háztartástán (és gyakorlatok a konyhán és házimunkákban): II—I: 5.

Óvóképzés (és csoportos foglalkozás az óvodában): II—I: 4 (a háztartástan és óvóképzés úgy is tanítható, hogy az egyik évben az egyiket tanítják 9 órán, a másik évben a másikat 9 órán. Egészségtan, gyermekgondozás (és gyermekmenhelyeken, samaritánus kurzusokon való gyakorlatok) II—I: 4. Alkotmánytan, nemzetgazdaságtan (és jóléti intézmények, missziók megtekintése) II—I: 2. Háztartási számtan, könyvvitel: II—I: 1. Kézimunka: II—I: 2. Vallástan, német irodalom, idegen nyelvek (francia, angol, olasz, latin); történet, földrajz; természettudomány; művészettörténet, torna, rajz, festés, zene: a körülményekhez és szükséglethez képest II—I: heti 2 órában. Összesen: neveléstan: 4, háztartástan: 10, óvóképzés: 8, egészségtan, gyermekgondozás: 8, alkotmánytan, nemzetgazdaságtan: 4, háztartási számtan, könyvvitel: 2, kézimunka: 4 stb. A fiatal leányoknak rendszeren alkalmuk van magukat a liceumon, néha más intézetekkel kapcsolatban *nyelvmenternőkké, házvezetőnőkké, kézimunka-, torna- stb. tanítónőkké kiképezni*. Így a liceum az olyan leányok elé, akik nem akarnak tudományok tanítónői lenni, célokat tűz, törekvésüket és erejüket munkára, képesítésszerzésre ösztökéli.

IV. A leányiskolai reform teljes és helyes megvalósítása érdekében felvetődött az a gondolat, hogy a tanítónőképzőket is javítani kellene, hogy megfelelően képzett tanítónőket nyerjenek. A felsőbb leányiskolai tanítónők képzése addig nem volt rendezve. Csak a vizsgálati követelmények voltak meg az 1874. ápr. 24., az ezt kiegészítő 1894. május 31., 1900. jún. 15. és 1901. jan. 15. tanítónői vizsgálati rendekben. A megszorított követelések rendkívül fáradtságossá tették a felsőbb leányisk. tanítónői képesítés megszerzését, mivel a tanulmány ideje nem hosszabbodott meg. Ezért elhatározták, hogy a tanulmányi időt három évről négyre emelik és a tanítónőképzést mélyítik. E változtatásban arra is tekintettel voltak, hogy az elemi isk. tanítónő sem alkalmazható 20 éves kora előtt. Az elemi isk. tanítónők különben a közép- és felsőbb leányiskolára való képesítést az előirt teljes vizsgálat alapján vagy a középisk. tanítók 1901. júl. 1. vizsgálati rendje értelmében elnyerhetik. A liceum másik iskolafaja tehát *a felsőbb tanítónőképző*, mely háziasszonyi isk. vagy felsőbb leányisk. nélkül is fennállhat, vagy azokkal társulhat. Három gyakorlati és egy elméleti évből áll. Ide csak oly leányt vesznek fel, aki olyan felsőbb leányiskolát végzett sikerrel, ahol a két felső oszt. ban külön tanítás folyik. Azok a növendékek, akiknek erről nincs végbizonyítványuk, felvételi vizsgálatra állanak. A három elméleti év szabályszerű elvégzése után van az elméleti, a gyakorlati év után a gyakorlati vizsgálat, mely közép- és felsőbb leányiskolában való tanításra képesít (ettől különbözik az egyetemen szerzett tanárnői oklevél).

továbbá jogosít az elemi iskolai tanításra. A gyakorlat egy évnél tovább is tarthat. A nehéz három év után egészségügyi okból jogosult a pihenés a gyakorlat megkezdése előtt. De három évnél tovább nem tarthat és a negyedik év leforgása alatt a gyakorlati vizsgálatot le kell tenni. Kivételes és igazolt esetekben a miniszter később is megengedheti. A tanítónőképzővel kapcsolatban gyakorlóiskolának kell lennie; ilyenül ahol szükséges, a felsőbb leányiskola is szolgálhat. Az új rendelet és a tantervek fokozatosan léptek életbe. 1912 húsvét táján voltak az első újrendszerű elméleti és 1913 húsvét táján az első képesítő vizsgálatok. A felsőbb tanítónőképző tantárgyai és azok óraszámja a következő. Elméleti év három van. Elméleti tárgyak. Vallástan: III—I: 3. Neveléstan: III—I: 12. Francia: III—I: 4. Angol: III—I: 4. Történet: III—I: 2. Földrajz: III: 2, II—I: 1. Matematika: III—I: 4. Természettudomány: III: 2, II—I: 3. Bevezetés a tanításba és mintatanítás (ezek voltaképen az egyes tárgyak óráin történnek): III—I: 4. Ügyességi tárgyak. Rajz: III—II: 2, I: 1. Ének: III—I: 1. Torna: III—I: 3. Heti órák összes száma: III—II: 32, I: 31; vallástan: 9, neveléstan: 6, német: 9, francia: 12, angol: 12, történet: 6, földrajz: 4, matematika: 12, természettudomány: 8, rajz: 5, ének: 3, torna: 9. Gyakorlati év egy. Elméleti tárgyak. Neveléstan: 3. A következő tárgyak módszertana és irodalma: vallástan: 1, német: 1, francia és angol: 1, történet, földrajz: 1, matematika: 1, természettudomány: 1 (együttal bevezetés a kísérletezésbe.) Bevezetés a tanításba és mintatanítás: 4, gyakorlati tanítás: 4—6. Tudományos gyakorlat: 8. (Ez tudományos munkálkodásra való tanítás a nyelvekből, az irodalmakból, a matematikából és természettudományokból heti 2—2 órában. Ha a tanári testület óraszámja nem teszi lehetővé, mások is vezethetik. A növendékeket hajlamuk és tehetségük szerint csoportokban is szabad foglalkoztatni. Ez esetben négy csoport alakul. Írásban vagy szóban referálnak, ezekről eszmecserét folytatnak, de nincs vizsgáztatás, mely a lelkingyugalmat és az elmélyedést gátolja. E gyakorlatok az egyetemeken szemináriumi munkájához hasonlíthatnak.) Ügyességi tárgy: torna: 3. Heti órák száma: 28 (30). A tanítónőképző növendékeinek megengedheti a testület, ha a tanulónak arra képessége és testi ereje van, hogy a háziasszonyi isk. valamelyik kapcsolható tárgyát tanulhassa. A képesített tanítónőnek alkalma van magát valamelyik *gyakorlati tárgy tanítónőjévé* kiképezni.

V. A kultúra rohamos fejlődése, a jelenkor változott társadalmi, kereseti és művelődési viszonyai szükségessé teszik a leányoknak az egyetemre való előkészítését. A felső- és a középosztályok leányai nagyon gyakran ellátatlan maradnak, sok értékes női erő, munka

parlagon hever. A nők nagy száma és a nagyon növekedő nőtlenség sok, igazán jó családból való leánynak lehetetlenné vagy nehezzé teszi, hogy természetes hivatásának eleget tehessen, férjhez menjen. Ezek számára szükséges életpályákat megnyitni, azokra őket megfelelően előkészíteni, hogy kenyerüket megkereshessék és ne csak tanítónők lehessenek, hanem egyetemi tanulmányokon alapuló női életpályákra is léphessenek. Kialakult ugyanis az a közvélemény, hogy nem helyes, sőt az iskola érdekében határozottan káros a nőket mind a tanítónői pályára kényszeríteni, jóllehet ahhoz esetleg sem kedvük, sem tehetségük nincs, e munka nekik lelki örömet nem szerez s így az ügynek határozottan kárára van.

A orosz miniszterium 1902 óta egyes nagyobb városokban kísérleteket folytatott leányközépiskolai kurzusokkal. Ezekből kiderült, hogy a leányok hat év alatt el tudják érni a kitűzött célt. Nehéz volt azonban arról határozni, hogy ezt a hat évet miképen helyezték el. Ha a felsőbb leányisk. elvégzése után teszik, akkor a leányok képzése a fiúkénál 3—4 évvel hosszabb lett volna, ami az általános drágaság miatt a művelődés megnehezítését jelentené. Ha a fiúközépiskolákban megkövetelt anyagot a felsőbb leányisk. elvégzése után 3—4 év alatt végeztetik el, akkor a túlterhelés és elsietés áll elő. Ha pedig magába a felsőbb leányiskolába viszik be, akkor megzavarják az egységet és túlterhelik azokat is, akik egyetemre nem kívánnak menni. Ez okokból az 1908.-i min. rendelet úgy határozott, hogy a nőknek az egyetemre való előkészítését elválasztja a felsőbb leányiskolától. A leányok a felsőbb leányisk. IV. oszt.-ból, 13 éves korukban a leánygimnáziumba és leányreál-gimnáziumba, a III. oszt.-ból, 14 éves korukban a leányfőreáliskolába lépnek. Szóval az elágazás elég későn történik, hogy a szülők mennél később határozhassanak, a növendékek pedig mennél érettebbek legyenek. A leányok képzése így egy évvel hosszabb lett a fiúkénál, de ez a női szervezetre való tekintettel csak előnyös. Az 1908.-i min. rendelet értelmében tehát a leányok a kilencéves fiúközépiskolákkal és azok érettségi bizonyítványával egyenrangú képesítést is nyerhetnek, ha a kettő teljesen nem is egyenlő. Ez az új iskola: *a tanulmányi iskola*, mely a fiúközépiskoláknak megfelelően szintén háromféle. *A leányfőreáliskola 5, a leánygimnázium és leányreál-gimnázium 6 évfolyamú* (az osztályok neve: alsó tertia, felső tertia, alsó secunda, felső secunda, alsó prima, felső prima). Mivel az egyes tárgyak különösen a reál-gimn.-ban és gimn.-ban egyenlő óraszámúak, a leányközépiskolák kombinált felállítása könnyű. A nem állami nyilvános leányközépiskolákban olyan tanulmányi gondnokságot szerveznek, amilyen a fiúközépiskoláknál van. A leányközépiskolák csak olyan helyen áll-

hatnak fenn, ahol az általános női művelésről háziasszonyi isk. gondoskodik. A tanulmányiskolák tantárgyai és azok óraszámja: 1. *Leányfőreáliskola*, öt osztály. Elméleti tárgyak. Vallástan: V—I: 2. Német és filozófia propedeutika: V—I: 4. Francia: V—I: 4. Angol: V—I: 4. Történet: V—I: 2. Földrajz: V—I: 1. Matematika: V: 4, IV—I: 5. Természettudomány: V—I: 4. Ügyességi tárgyak. Rajz: V—I: 2. Torna: V—I: 3. Fakultativ tárgy. Ének: V—I: 1. Heti órák összes száma: vallástan: 10, német és fil. prop.: 20, francia: 20, angol: 20, történet: 10, földrajz: 5, matematika: 24, természettudomány: 20, rajz: 10, torna: 15, ének: 5; V: 31, IV—I: 32.

2. *Leányreálgymnázium*, 6 osztály. Elméleti tárgyak. Vallástan: VI—I: 2. Német és fil. prop.: VI—I: 3. Latin: VI—I: 6. Francia: VI—I: 3. Angol: VI—I: 3. Történet: VI—I: 2. Földrajz: VI—I: 1. Matematika: VI—I: 4. Természettudomány: VI—V: 3, IV—I: 4. Ügyességi tárgyak. Rajz: VI—I: 2. Torna: VI—I: 3. Fakultativ tárgy. Ének: VI—I: 1. Heti órák összes száma: vallástan: 12, német és fil. prop.: 18, latin: 36, francia: 18, angol: 18, történet: 12, földrajz: 6, matematika: 24, természettudomány: 22, rajz: 12, torna: 18, ének: 6; VI—V: 33, IV—I: 34.

3. *Leánygymnázium*, 6 osztály. Elméleti tárgyak. Vallástan: VI—I: 2. Német és fil. prop.: VI—I: 3. Latin: VI—I: 6. Görög: IV—I: 8. Francia: VI—V: 3, IV—I: 2. Angol: VI—V: 3, IV—I: 2. (a IV—I. osztály vagy francia, vagy angol heti 2 órában). Történet: VI—I: 2. Földrajz: VI—I: 1. Matematika: VI—V: 4, IV—I: 3. Természettudomány: VI—V: 3, IV—I: 2. Ügyességi tárgyak. Rajz: VI—V: 2. Torna: VI—I: 3. Fakultativ tárgyak. Ének VI—I: 1. Rajz: IV—I: 2. Heti órák összes száma: vallástan: 12, német és fil. prop. 18, latin: 36, görög: 32, francia: 14, angol: 6, történet: 12, földrajz: 6, matematika: 20, természettudomány: 14, rajz: 4, torna: 18, ének: 6, rajz: 8; VI—V: 33, IV—I: 33 (35). A reálgymn. és gymn. VI—V. osztályának tanterve egyező, a növendékek együtt taníthatók, hasonlóképen e két iskolafaj IV—I. o.-ban: a vallástan, latin, történet, földrajz, torna, ének; sőt a vallástan, történet, földrajz, rajz, torna, ének óráin még főreálisk. leányok is résztvehetnek.

E tanulmányi iskolák érettségi bizonyítványa egyenlő értékű a fiúkéval. A miniszter 1908. aug. 18-án elrendelte, hogy a *német egyetemeknek* nők is lehetnek *rendes hallgatói*. Szóval állami és egyházi vizsgálatra jelentkezhetnek, doktori oklevelet, egyetemi magántanárságot szerezhetnek. Egyes előadásokról azonban a miniszter engedélyével kizárhatók. Külföldi női hallgatók beiktatásához is a miniszter engedélye szükséges.

E reformok mellett nagyjelentőségű volt, hogy az összes leány-

középiskolákat a tartományi iskolaszékek hatásköre alá rendelték és ezzel elismerték középiskolának. A tanárnők és tanárok kb. egyenlő befolyásúak. A tanítónőképzőben és a tanulmányi isk. IV—I. osztályokban csak egyetemi végzettségűek taníthatnak. A tanulmányi isk. VI—V. osztályaiban a tanárok fele ilyen képesítésű.*

VI. Ime a porosz középfokú női oktatás jelenlegi állásának általános képe. A bírálattól szántszándékkal óvakodtam, pedig sokszor nehéz volt egyes tények és elvek mellett szótlánul elhaladni. Sokat lehetett volna felhozni az ellen, hogy fiúkat és leányokat közösen tanítsanak. Hibának mondhatnám, hogy az új tanterv a régiből nem hagyja el a fölösleges részeket és így a szükségesnek bizonyult új anyag felvételével túlterhelést idéz elő, mikor a felsőbb leányisk. VII—V. oszt. tanulóira heti 31, a IV—I. oszt. tanulóira heti 33 órát ró. Helyteleníteni kellene, hogy a felsőbb leányiskolában a kézimunka tanítását fakultatívvá tették a felsőbb osztályokban. A tanítónőképzőben keveselhető a heti három német ny. óra az idegen nyelvek négy órája mellett. Sok vitára adhat alkalmat a tanulmányi isk. felépítési módja, az ú. n. *Gabelung* elve, a megoldás e formájában. A tanulmányi isk.-ra is elmondható lett volna a túlterhelés vádja, a heti órák száma a reálisk.-ban 31 kötelező +1 fakultatív, a reálgimn.-ban 33 kötelező +1 fakultatív, a gimn.-ban 32 kötelező +3 fakultatív óra. A hely szűke miatt még sok másra sem térhettem ki. Másutt ismertetem majd a porosz leányközépiskolák tantervét, módszertani utasításait, a rendtartást, az osztályozást, a felsőbb osztályba való felbocsátást, a tanerők helyzetét. Ezuttal elegendőnek tartottam rámutatni arra, hogy a németek ez új leányközépiskolái többé-kevésbé valóra váltják mindazokat a modern eszméket és pedagógiai elveket, melyek a nők helyes, alapos, élethivatásukra és kenyérkereseti pályákra való előkészítésére nézve eddig kialakultak. Hibái lehetnek, de azok eltörpülnek érdemei mellett.

Az eddig elmaradt porosz, illetve mivel azoké egész Németországban irányadó, a német női oktatás ezzel a min. rendelettel egyszerre magasra emelkedett. A magyar leányoktatás, mely eddig előtte haladt, most messze mögéje került. Reméljük, hogy ez nem fog sokáig tartani és nálunk sem fognak tovább húzódozni a szükséges nőnevelési reformtól. Kívánom, hogy ez ne külföldi sablon

* Azóta még tökéletesebb lett a porosz középfokú női oktatás. A miniszter 1913. okt. 11-én a felsőbb tanítónőképzőt végzeteknek (bizonyos feltételek között) megadta az egyetemre való képesítés jogát és így négy úton juthat a porosz leány egyetemre. L. Benedek Róza: Leányiskolák egyenjogúsítása Poroszországban. O. K. T. K. 1913. 10. sz.

szerint történjék, hanem a hazai talaj, a hazai viszonyok tekintetbevételével, teljesen magyar nőoktatási reform legyen. Ezméket, tapasztalatokat, megvalósítási formákat azonban tanulhatunk a németektől is.

Bittenbinder Miklós.

Egy osztály magyar dolgozatai.

A M. P. múlt évi folyamában (471—482. l.) megjelent dolgozatom folytatásaképpen most ugyanannak az évfolyamnak VI. osztálybeli dolgozatait mutatom be röviden.* Ezúttal főleg annak illusztrálására szorítokozom, miképpen gondolom a régi, «jó» témaköröket új, tán jobb feladatokkal felfrissítendőnek.

A VI. osztály poétikai tanítását ma már mindenki úgy fogja fel, hogy a tanulókkal meg kell ismertetnünk a költészet minél tágabb, gazdagabb birodalmát, körül kell vezetnünk őket a korok, stílusok, ízlések folytonos változásai közepette is örök szépségek közt, megizlettetnünk velük a Múzsák tiszta forrásvizét, hogy az így megkedvelt ital megóvja őket később az irodalmi — alkoholtól. A magyar írásbeliknek pedig az is feladatuk, hogy ez új élmények, élvezetek kifejezésére alkalmat nyújtsanak, hogy a tanuló szerzett benyomásairól számot adjon magának, nem esztétikai ítéletek, hanem belső átérzések, «esztézis» formájában.

I. Mindjárt első dolgozatunk ilyenmű kísérlet volt. Az általános fogalmak megbeszélése után leíratam valami tetszésszerű művészi élvezetüket, mely valamikor erősebb hatással volt rájuk és így emlékét még fel tudják idézni. Az eredmény meglepően jó volt, ami az érdeklődés sokféleségét, a művészi fogékonyságot és az emlékezet frissességét illeti. Egyformán erős hatást tett rájuk a Feszty-körkép-csalóka realizmusa, az Ember tragédiája színeinek váltakozó hangulata, az egri Dobó-szobor, Bloch ünnepi nyitánya, egy családbeli várróm; elemi iskolai és önképzőköri szavaltatok is elég élénken elevedtek meg előttük, noha — írja az egyik — «ami rám hatott, azon sohasem gondolkoztam, hogy mint műélvezetet leírjam». Jobban meggyűlt a bajuk a szakkifejezésekkel, hisz pl. nekem esetről-esetre kell példákön összeállítanom, hogyan és mikor használatosak a legegyszerűbb igék, a leír, ábrázol, fest, elbeszél, vázol, szemléltet, rajzol, élénkbe állít, bemutat, ismertet stb. közkeletű szinonimák.

II. A 2. dolgozatot megelőzően egy csomó lírai költeményt tárgyaltunk, természetesen meghatározott szempontok szerint. Midőn aztán zárthelyi dolgozatnak megkívántam a Himnusz és Szózat pár-

* A székesfehérvári áll. főreálisk. VI. o.-ról van szó és az 1912—13. tanévről; a tavalyi cikkben írt évszám tévedés 1911—12. helyett.